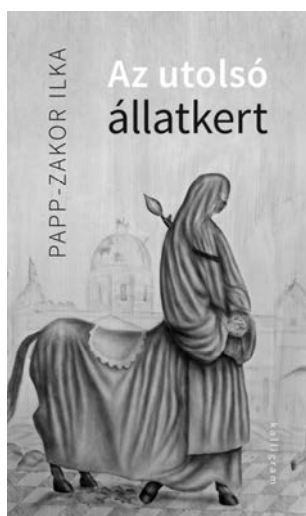

MOLNÁR DÁVID

Kelet-Közép-Európa keveréklényei

PAPP-ZAKOR ILKA: AZ UTOLSÓ ÁLLATKERT

Pesti Kalligram Kft.
Budapest, 2018
179 oldal, 2990 Ft

Tegyük fel, hogy azt mondom egy társaságban vagy valamely hallgatóság előtt: „Égek a vágytól, hogy elolvashassam Papp-Zakor Ilka legújabb könyvét.” Sejtteni lehet, hogy egyesek naivan elhinnék ezt nekem, mások meg hazugsággal vádolnának meg magukban (iróniát gyanítva mondatomban), de talán joggal vélem úgy, hogy igencsak a nullához közelítene azoknak a száma, akik azt vizionálnák megnyilatkozásom hallatán, hogy spontán el fogok égni akár már a következő pillanatban – mindenki szeme láttára. Papp-Zakor Ilka ilyen. Ő a kivétel. És szeretnék is rögtön egy sokkalta idevágóbb példát hozni. Mivel ismeretes a nyelvünkben a „virágszülő” kifejezés, amely legtöbbször Szűz Mária attribútumaként fordul elő a szövegekben, de például megtalálható Radnóti költészetében is („Akkor még virágszülő költőként álltam”), Papp-Zakor nem habozik eljátszani a gondolattal, hogy mi lenne, ha nem tulajdonítana e szónak semmi olyan értelmet, amely túlmutat az alkotó tagok jelentésén. Így eshet meg aztán, hogy egyik novellájában a csapodár lánynak csakugyan virágjai születnek, egészen konkrétan kilences iker begóniái. Amit tehát ki lehet mondani, meg is történhet: a nyelv a legkevésbé sem szokványos valóságokat, szituációkat hoz létre nála.

Ez természetesen nagyon erősen meghatározza azt, hogy milyen irodalmi hagyományokból fognak táplálkozni szövegei, s a kritikák többsége nem is mulasztja el megemlíteni, hogy Papp-Zakor írásai a szürrealizmussal, az abszurdal, a groteszkkal rokonok. Az igazán megdöbbentő persze ezek után az lenne, ha nem így állna a dolog, épp ezért nehezen tudunk meglepődni azon, amikor a szerző Franz Kafkát építi be ebbe a bizarr világba („Mezei Sanyi nem követett el semmit, egy reggel mégis telefoncsörgésre ébredt, a vonal túlsó végéről a fülébe suttogták: le vagy tartóztatva.”), vagy amikor a mágikus realizmust és Cortázar-t érezzük visszaköszönni a lapokról.

Hosszan lehetne ecsetelni, hogy az argentin író mely szövegeit lehetne együtt olvasni Papp-Zakor novelláival, ám talán fontosabb most, hogy nemcsak a fent leírt megközelítés nyitja meg a szövegeket a realistának legkevésbé sem nevezhető irodalmak irányába, hiszen a szerző a legkülönfélébb módokon közelít a nyelvhez. Nagyon érdekes kérdésfeltevése például az is, hogy mező-e az asszociációs mező, ergó, hogy mennyire szűk, meddig lehet kitágítani, s hogy a határok kitolása milyen szövegeket hoz létre, milyen érzelmi reakciókat hoz magával stb. Úgyes megoldás, hogy az emberi létezőt ebben a tekintetben is többnyire az állat- és növényvilág irányába nyitja ki, hisz az egyes novellák ezáltal kevésbé lesznek szétartóak. Az asszociációk során megszülető furcsa „keveréklények” állati, növényi stb. énje meg lehetőségen sokféle jelentést hordoz. Olykor az állatiasságot jelképezi, más esetekben meg épp ellenkezőleg: az állatok szerethetősége lesz hangsúlyos. Egy helyütt még az az egyébként elsőre megkapó mondat is elhangzik, hogy az állatokban az a szeretetreméltó, hogy nincs történetük.

A nyelvi kérdés, a nyelv komplexitása, hiányai és legtöbbször észrevétlen maradt furcsa természete azonban egy még nagyobb és még ingoványosabb terület bejárása miatt (is) reflektált olyannyira. Ez a terület pedig nem más, mint az identitásé. A szövegek újra és újra körüljárják ezt a problémakört, rákérdezve arra, hogy mi is az, hogy identitás, hogyan lehet megtalálni vagy épp megőrizni a saját identitásunk, és milyen szerepe van mindennek abban az evolúciós szükségletünkben, hogy tartozni tudjunk valahová. A kötet szereplői gyakorta nem találják meg a helyüket, sajátos identitásuk vagy éppen identitásuk utáni folytonos kutatásuk elidegeníti őket környezetüktől, kiemeli őket onnan. Az említésre legméltóbb novellákban ez a két kérdéskör, a nyelv és az identitásé teljes természetességgel és a lehető legnyilvánvalóbban ér össze. A kötet lapjain például egy nagyon komplikált és kellemesnek semmiképp sem mondható családi háttér előtt megelevenedik egy apa és egy fiú, akik nem értik egymás nyelvét, és ebből kifolyólag más tekintetben sem képesek megérteni egymást. De meg lehet említeni a különböző nemzetiségű felmenőkkel rendelkező, évek óta finnek között élő szereplőt, aki azért akar magyar lenni, hogy azt érezze, tartozik valahová, hogy ne legyen semmi, viszont mindazok a sztereotipikus vonások, amelyekről úgy gondolja, hogy magyarrá teszik a magyart, távol állnak tőle; nem ismeri sem a magyar történelmet és kultúrát, és úgy tűnik, a magyar nyelvet sem. Az ötvenhatra emlékező finnországi magyaroknak finnül dicsekszik, hogy ők is magyarok. Nála tehát ugyanannak a dolognak a hiánya okoz frusztrációt, mint másoknál a megléte. Papp-Zakor az identitás és a személyiség problémáját nagyon erős motívumokkal bátyázza körül. Gyakran bukkan fel a szövegekben az elhallgatás, az elfojtás, a dolgok kibeszélhetetlensége, amelyek gyakorta kényszerességet szülnek, és pótcselekvésekhez vezetnek. Itt talán nem érdektelen utalni a nagyanyára, aki inkább hagyta, hogy a szájjüregébe röpülő darázs csípje, mintsem hogy kinyissa a száját, s elárulja a családjával kapcsolatos valódi érzéseit.

A több nyelven értő és láthatólag több nyelven is gondolkodó Papp-Zakor Ilka kötete 2018-ban jelent meg a Kalligramnál. A szerző, akiről érdemes tudni, hogy műfordítással is foglalkozik, illetőleg hogy korábbi kötete, az *AngyalvacSORA* JAKkendő-díjban részesült, *Az utolsó állatkert* megírása idején a Visegrádi Alap Irodalmi Rezidens Programján vett részt. Ez a munkája tizennyolc novellából áll, melyeket egy nagyon finoman kimunkált, olykor már a regény felé mutató motivikus háló tart egyben. Csak egyetlen példa: az első elbeszélésben már szóba kerül, hogy mi lenne, ha mindenki lelépne abból az országból, ahol a történet ját-

szódik, az utolsóban pedig mindez a legszikárabb valósággá válik. A „kerettörténet” második, utópiaszzerű (más felfogásban: disztópiaszzerű) felében ugyanis a végtetekig elfáradt emberek elhagyják a várost, az állatkerti állatokról senki sem gondoskodik, kiszabadulnak és szabadon járnak Budapest utcáit. A civilizációban szabadon kószáló vadasparki állatok motívuma egyébként, amely egy-egy terület elnéptelenedését, az emberek visszahúzódását, esetleg kihalását hivatott érzékeltetni, nem először bukkan fel a magyar irodalomban.

Mindezzel összefügg a főcím is, amely nemcsak a kötet élén helyezkedik el, hanem a könyvet záró novella címe is egyben. Hasonló a helyzet az alcímmel, amelyet a nyolcadik novella is megkapott: *A cinizmus sorsa Kelet-Közép-Európában*. Ennek az alcímnak az az érdekessége, hogy egy ugyanezen a címen írt monográfia két elbeszélésben is felbukkan. Az egyik az említett nyolcadik novella, a másik pedig a *Nagyon szép fecskék*, amelyben a munkacím változása során talán önreflexiókkal, ha úgy tetszik, egyfajta metaszöveggel találkozhatunk. Hogy mi a kelet-közép-európai, különösen, hogy mi a magyar, a legkülönfélébb témákat körüljáró novellák egyik központi kérdése. Különösen szerencsés, hogy nemcsak az elcsépeelt nemzetkarakterológiánk (szomorúság, aljasság, alattomoság, rosszindulat, csípős ételek, alkoholizmus) köszön vissza a lapokról, hanem szép számmal vannak kevésbé körüljárt mozzanatok is.

A szerzőt dicséri, hogy ezeknek a kibeszélhetetlenségét frappánsan kapcsolja össze az elbeszélhetőséggel: a történeteket, az emberi sorsokat csak szilánkszerű, elharapott félmondatokból rekonstruálhatjuk. Talán többek között emiatt is tűnik úgy, hogy a szövegek nagyon érzékeny megfigyelések lenyomatai, s ilyenén módon az egész abszurditásába kísértetiesen szüremkedik be a valószerű. Kiemelésre méltó továbbá, hogy a karakterek és élethelyzetek kiválasztása nagyon dús fantáziáról árulkodik, illetőleg, hogy mindezt egy sötétebb tónusú humor, nemegyszer igen erőteljes szarkazmus hatja át. Mi sem érzékelteti ezt jobban, mint hogy az egész szövegegyüttes a *Miatyánk* egy sorával indul, miszerint „És ne vigy minket (a kísértésbe)”, majd dörgedelmes káromkodással ér véget: „az Isten bassza meg”. És valahol a kettő között ott van Kelet-Közép-Európa a maga malacrózsaszín egével, amely alatt – még mindig úgy tűnik – más emberek élnek, mint máshol.